

УДК 82.95

ПРОЦЕС МОРАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРІ 60-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Сеферова Ф.А.

В кримськотатарській літературі героїзм і патріотизм народу у Другій світовій війні займає визначне місце.

У творах, створених учасниками цієї війни, ми відчуваємо любов до Батьківщини та життєдайність.

Доля так розпорядилася, що юнаки, які тільки вступили в життя, виявились обличчям до обличчя зі страшною історією. Але не з тією історією, яка була „притамована”, „ з білими плямами”, а , навпаки, із справжню, яка принесла мільйонам сімей біди, залишивши в серцях не заживаючі рани.

Узбецький поет Рауф Парфи, добре знаючи трагедію кримських татар, сказав, що проблема кримських татар гідна особливої уваги; ніякий інший народ не має права виносити вирок над іншим народом.

Багатонаціональна радянська література освітлювала події цієї війни тільки в дозволених рамках.

Потрібно відзначити, що в 50 роках стали з'являтися твори, в яких розповідалась „окопна” правда. Це твори В.Некрасова „В окопах Сталінграда”, Ю.Бондарева „Гарячий сніг”, Ф.Абрамова „Брати та сестри”.

Наприкінці 50-х років, на дух народу, який був зп'янілий від перемоги, стала душити сталінська ідеологія. Цей період можна ознаменувати періодом пошуків духовних основ, надій, ідеалів.

В творах 60-х років важливе місце займає історична тема. Письменники відтворюють історію Батьківщини, моральні уроки війни. Письменник, почавши свою творчість з оповідань та повістей, стверджують свої ідеальні та естетичні погляди в романах. Бурхливо розвивається в усій багатонаціональній радянській літературі жанр роману. З'являється такі літературні течії, як „селянська”, „міська” проза. Саме в цей час Ш.Алядін створює роман про борців за нове життя „Якщо любиш” (1961 р.), інший автор Юсуф Болат пише твір „Чисті серця” (1962 р.) про героїчну працю нафтовиків. І це все відбувається в той час, коли письменники інших національностей, такі як Ч.Айтматов, В.Астаф'єв, А.Каххар, В.Шукшин, в своїх творах вирішують загально громадські проблеми. А кримськотатарські письменники, знаходячись в „лабетах” цензури, оспівують натхненну працю бавовників.

Великі зміни, які відбулися в нашій країні, вплинули на життя селян. Ці селяни, які віками зберігали моральні і духовні цінності, зображуються в творах як жертви адміністративних законів. Така людина, бореться за мир, натхненими ідеалами соціалізму творів: Решида Мурада („Соната гір”, 1968 р.), Шаміля

Аладіна („Ліхтарі горять до світанку”, 1969 р.), Юсуфе Болата („Аніфе”, 1969 р.)

„Якщо література народу відображає історію народу, то її не можна порівнювати з літературою інших народів. В цьому відношенні справедливий суддя – час” [].

З точки зору теперішнього читача в наведених творах є романні обсяги, але романне осмислення слабке або такого зовсім немає. На мою думку, таке осмислення – це погляд, який кинуте вперед, а сама думка осмислення великого життєвого періоду, і, нарешті, - вистраждала правда. Безумовно, в змісті даних творів є корисні роздуми, але філософських роздумів про людину, життя, середовище, на жаль, немає.

Малий жанр розповідей, отримавши великий розмах, розвивається і в 70 роки. В розповідях та нарисах Мамбета Алієва, Якуба Зеккі, Джеветта Аметова продовжується залишатися тема війни, моралі та праці. Як було згадано вище, художник слова самостійно підбирає життєвий матеріал, який відповідає його ідеалам. Основуючись на естетичних принципах свого методу, світобачення, дає оцінку діям своїх героїв. Автор, на основі вибраного життєвого матеріалу, будує свій морально-естетичний ідеал.

В збірку оповідань Мамбета Алієва „Серед хороших людей” увійшли оповідання, нариси, гуморески, пов'язані з життєвими ситуаціями. В таких творах як: „Авізу”, „Зустріч односельчан головним героєм є учасник війни, людина праці.

„Кожне оповідання Мамбета Алієва оригінальне за формою... Він сам знаходить форму і зміст, тому що в житті події не повторяються в одній і тій же формі” [2:176].

Покладаючись на цю думку, можна сказати, що автор торкає гострі проблеми сучасності. Оповідання „Життя неначе східці...” сповнене філософського змісту. Автор роздумує за справжні цінності, жаліючи про даремно прожити роки. Головний герой, дід Іслям, наполегливо шукає відповіді на запитання: в чому смисл життя, що його прикрашає. В юності він скривдив кохану жінку, а зараз, на старості, його мучать сумління...

Оповідання Мамбета Алієва написані мовою, яка зрозуміла простому народові. В них багато жартівливих епізодів; з великою майстерністю використовує усну народну творчість. Наприклад: „хто не пізнав смак гіркого, той не оцінить смак солодкого” [3:74], „сказане слово – неначе пущена стріла” [3:71].

А ось письменник цієї ж епохи – Джеветт Аметов, в збірці оповідань „Біля вогнища” роздумуючи про Вітчизну, перше кохання, військову службу, торкається теми моралі. В оповіданні „Коли цвіте бузок” герой не вірить у свої почуття, що щастя зовсім близько. В часи війни він втрачає кохану Діляру, але минають роки і герой розуміє, що він колись не відповів взаємністю і це рана буде ятритися до кінця його життя. Природа, яка зображена в творі, допомагає розкриттю образів героїв. Ці герої ще в роки війни зрозуміли цінну мирного життя. А зараз, незадоволені своєю діяльністю, вони хочуть займатися улюбленою справою. Головний герой оповідання „Неспокійні серця” Сефер Садикович – учасник війни, в мирний час – агроном, ставши пенсіонером,

займається вирощуванням улюбленого сорту винограду – „пінагрін”. Герої знаходять своє щастя в праці.

Увійшовши в збірку, і давши збірці загальну назву „Біла вогнища”, розповідає про героя Цюпа, який, залишившись без сім’ї, знаходить в собі сили дати притулок самотній старенькій жінці. Назва оповідання має глибокий символічний зміст. Як вогонь освітлює та зігріває навколо себе все живе, так і людина повинна віддавати тепло свого серця, тому що смисл життя – служіння народу, Батьківщині.

Айдер Осман сказав, що твори, написані письменниками – учасниками війни, викликають живу зацікавленість. Але, на жаль, таких оповідань мало.

„Теорія безконфліктності” літератури в епоху застою породила нову теорію, вивівши письменників середнього рівня” – сказав Сафтер Нагаїв [4:54].

Але доцент Ш.Е.Юнусов сказав, що „розвиток літератури ніколи не зупинявся, то були періоди, коли цей розвиток був тимчасовим”[5]. Навіть період застою нашими письменниками та поетами створювались справжні, досконалі за формою твори. Це роман Шаміля Алядіна „Тогай-бей”, твори старійшин нашої літератури Ібраїма Паші, Рустема Муєдіна та письменників московської діаспори: Ернст Куддусов, Якуб Бекіров, Рефат Аппазов.

В 90-х роках, в Києві, на науково-практичній конференції, присвяченій дням кримськотатарській культурі, Айдер Осман назвав нашу літературу такою, в якій „немає фундаменту, і вона є космополітичною, що в неї немає Батьківщини. Неможливо народити родину без матері, так і неможливо створити літературу без Вітчизни” [6:217].

То якою ж ми можемо назвати літературу справжньою?

На думку інших, це література, яку забороняла цензура, інші доводять, що це література, видана за кордоном. Але в літературній творчості немає розуміння „абсолюту”. Одна книга може здатися для чогось прекрасного, справжнього, а для декого вона здається середнього рівня – нецікава.

Відзначаючи позитивну якість одних книг, недоліки в інших книгах, неможливо виносити вирок нашій літературі за 70 років. Не оцінюючи з гідністю нашу літературну творчість, не відзначаючи позитивні та негативні особливості, не засвоюючи моральний досвід старшого покоління – як ми будемо надалі розвиватися?!

Людина! Її думки, почуття, мрії та прекрасна душа – завжди були в центрі уваги наших письменників. За людську долю наша література, як сьогодні, в сучасному світі не хвилювалась. сьогодні сучасна людина живе за іншими моральними правилами. Такі найважливіші цінності як любов, вірність, милосердя – не можуть протистояти труднощам життя. Старики в будинках для престарілих, кинути діти, обділені материнською ласкою, матері, які забули про свій материнський обов’язок. І, нарешті, зовнішнє благополуччя, пов’язане з моральними втратами...

Наш час соціологи-дослідники називають часом розрухи сім’ї. А.Вознесенський якось сказав: „Гріш ціна усьому прогресу суспільства, якщо зруйнується мораль людини...”[7]

Визначити без моральність, бездуховність неважко, але як зрозуміти причини і вийти з цього стану?

Зараз ми живемо на своїй історичній Батьківщині, в іншу історичну епоху. Пройдуть роки, але зіткане чорними та золотими нитками полотно історії, завжди буде притягувати увагу молодого покоління, заставить думати, гордитися нашим минулим. Яка мораль, які ідеали – в найважчі хвилини не давали нам зіпсуватися, оберігали від поганих кроків! Яка сила волі зберегла, врятувала нас від насильницької асиміляції?

В найтяжчий історичний період, моральний героїзм, прагнення до ідеалів наприкінці 80-х років підняли народ на гребінь великої хвилі і ця сама хвиля опустила нас на берег Чорного моря.

Література

1. Осман А. Ох, ця ж Америка. // Їылдыз, 1995. №5 – 6. 37-76 с.
2. Майстер малого жанру //Їылдыз//, 1997. - №1. – 176 – 179 с.
3. Алієв М. Серед хороших людей – Ташкент: Вид-во Гафура Гуляна, 1981. – 56 с.
4. Нагаєв С. Їыл намелердеки иззлер. – Ташкент, 1991. – 54 с.
5. Юнусов Ш.Е. Просилити стрілою поетичний розум и душу // Голос Криму, 2002 р. – 12 квітня
6. Осман А. Кримськотатарська література. Коротка історія сьогоденні проблеми // „Їылдыз”, 1993. - №3. 216 – 223 с.
7. Малахова О.В. „Вчити добру, істині, красі. Ташкент. Вид-во „Укитувчи”, 1977. – 18 с.

Статья поступила в редакцию 20.03.2005